

HENRYK STAWNIAK SDB, PAWEŁ WAWRZYŃCZAK

WYCHOWAWCA W SZKOLE KATOLICKIEJ

Niniejszy artykuł jest kontynuacją dwóch poprzednich artykułów poświęconych szkole katolickiej, które ukazały się w minionych latach na łamach *Seminare*. We wcześniejszych publikacjach omówione zostały wymogi prawne, jakie musi spełniać szkoła katolicka, aby mogła rozpocząć swoje funkcjonowanie i prowadzić swoją działalność oraz jakie musi mieć zabezpieczenie w sferze materialnej i finansowej. Przedstawiono także specyfikę programu wychowawczego i wymogów dotyczących nauczania, ukazując zarazem jego charakterystyczne cele wpływające z posłannictwa szkoły katolickiej.

Realizacja stojących przed szkołą katolicką zadań i celów zależy jednak nie tyle od doboru nauczanych przedmiotów i programów wychowawczo-dydaktycznych, ile raczej od osób je realizujących. To nauczyciele, poprzez swoją pracę i świadectwo, należą do najważniejszych protagonistów, dzięki którym szkoła katolicka może realizować swoje posłannictwo w misji nauczycielskiej Kościoła. Wiele bowiem zależy od ich zdolności i umiejętności urzeczywistniania tego, co jest głównym celem posłannictwa szkoły i co zakłada program wychowawczo-dydaktyczny, oraz od tego, czy prowadzone przez nich zajęcia będą tylko nauczaniem obowiązujących przedmiotów, czy też będą one równocześnie świadectwem i przekazywaniem wiary, to jest Dobrej Nowiny o Jezusie Chrystusie, wypływającym z całokształtu ich postawy i głoszonych poglądów¹.

W niniejszym artykule pragniemy przyrzeć się bliżej osobie wychowawcy w szkole katolickiej. W świetle § 2 kanonu 803 na bazie dokumentów Kościoła omówiona zostanie tożsamość wychowawcy i jego powołania w szkole oraz jak

¹ Por. Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *La Scuola Cattolica*, nr 43 i 78, Rzym 1977; Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 24 i 26, Torino 1988.

to powołanie się realizuje. Będziemy także starali się ukazać, na jakie elementy w przygotowaniu do pracy w szkole zwraca uwagę w sposób szczególny Magisterium Kościoła. Poruszony zostanie również problem pomocy wychowawcom ze strony wspólnoty Kościoła, w realizacji przez nich tak doniosłego posłannictwa, jakim jest wychowanie młodzieży.

Powyższy zarys powołania wychowawcy w szkole katolickiej, zostanie ukazany oddzielnie dla osób świeckich i osób, które podjęły drogę szczególnego oddania się na służbę Bogu w życiu kapłańskim czy też zakonnym. W niniejszym opracowaniu osoby te będziemy określać mianem wychowawcy prezbitera i wychowawcy osoby konsekrowanej, które to określenia będą odnosiły się odpowiednio do kapłanów tak diecezjalnych, jak i zakonnych oraz do zakonników i członków instytutów życia konsekrowanego.

1. OGÓLNY ZARYS POWOŁANIA WYCHOWAWCY

Każdy z członków wspólnoty wychowawczej bierze czynny udział w realizacji posłannictwa szkoły katolickiej, wywierając swój wpływ i wyciskając swoje piętno na wspólnotowym oddziaływaniu mającym na celu formowanie wychowanków na dobrych chrześcijan i wartościowych obywateli². Rola nauczycieli, ich prawa, wiedza świecka i religijna, opanowanie metod wychowawczych, świadectwo życia mają tu decydujący wpływ na kształtowanie tych osobowości³. Dlatego też według wskazań kodeksowych wychowawcy ci „mają odznaczać się zdrową nauką i prawością życia”⁴.

Sobór Watykański II odnosi się ze szczególnym uznaniem do powołania wychowawcy, które dotyczy zarówno świeckich, jak i tych, którzy podejmują inne formy życia w Kościele. Święty Sobór ogłasza, że posługa tych nauczycieli jest prawdziwym apostołstwem, także i w naszych czasach jak najbardziej odpowiednim i koniecznym, a równocześnie prawdziwą służbą na rzecz społeczeństwa⁵. Zgodnie z nauczaniem Soboru ci, którzy podejmują w szkołach zadanie wychowawcze, realizują doniosłe powołanie, które wymaga szczególnych przymiotów

² Por. Conferenza Episcopale Francese, *Statuto dell' Insegnamento Cattolico*, Docete, 1/ 1992, La Scuola Cattolica francese, s. 14 (odtąd *La Scuola Cattolica francese*).

³ Por. GE, nr 8, 3; także *La dimensione religiosa dell' educazione nella scuola cattolica*, nr 85 i 96; *Katechizm Kościoła Katolickiego* (odtąd KKK), Poznań 1994, nr 2125 i 2442; J. Dyduch, *Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Analecta Cracoviensia, 1986, s. 359.

⁴ KPK, kan. 803 § 2; KKK, nr 912.

⁵ GE, nr 8, 3.

umysłu i serca⁶. Wychowanie jawi się tutaj nie jako wykonywanie kompetencji organów działających, lecz jako funkcja służebna mająca na celu zaspokojenie potrzeb każdego człowieka i każdego chrześcijanina do zgodnego z jego przekonaniami wychowania i zdobywania wiedzy. Wychowawcy są widziani jako przewodnicy młodego człowieka, asystujący i pomagający mu w harmonijnym osiągnięciu dojrzałości⁷. Pius XI mówi, że „dobry nauczyciel pała czystą w Bogu rozpaloną miłością ku powierzzonej sobie młodzieży”⁸. Ważne jest więc, by wychowawca był świadomy doniosło ci swego powołania.

Jak z powyższego rozważania wynika, nauczyciele-wychowawcy w szkołach katolickich winni swoją pracę zawodową przeżywać jako osobiste powołanie w Kościele, powołanie apostołów młodzieży. Aby tak mogło być, koniecznym jest, aby jasno i konkretnie uświadomili sobie, czym jest szkoła katolicka oraz jakie zadania i obowiązki są z tym faktem związane⁹. Przede wszystkim zaś to, że „chrześcijański wychowawca jest wezwany do sumiennego kierowania się w swoim zadaniu chrześcijańską koncepcją człowieka, pozostającą w jedności z Magisterium Kościoła”¹⁰. Będąc zarazem dobrze zorientowanym w rzeczywistości narodowej i międzynarodowej będzie on miał odpowiednie dane po temu, by stawić czoła palącym problemom, aktualnym w formacji swoich uczniów i podjąć zadanie przygotowania ich na przyszłość, którą przewiduje. Wychowawca winien także w ramach różnych koncepcji pedagogicznych, zgodnie z chrześcijańską koncepcją człowieka, dążyć do wychowania, które na pierwszym miejscu stawia bezpośredni kontakt z uczniem, orientując całość zadania wychowawczego ku integralnej formacji człowieka¹¹.

„Szkoła katolicka, jako wspólnota wychowawcza, której ostatecznym celem jest wychowanie w wierze, będzie bardziej zdolna do wypełniania swej misji – im pełniej będzie odzwierciedlać bogactwo wspólnoty kościelnej. Równoczesna obecność w niej księży, zakonników lub zakonnice i świeckich stanowi dla ucznia odbicie tego bogactwa, które pomaga mu lepiej przyswoić sobie rzeczywistość Kościo-

⁶ Por. tamże, nr 5, 2; także Commissione Episcopale per l'Educatione Cattolica, *la Scuola, la Cultura e l'Università, Per la Scuola*, nr 13, Torino 1995.

⁷ Por. *La Scuola Cattolica francese*, nr 3; KKK, nr 2526.

⁸ Pius XI, Encyklika *Divini illius magistri*, O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży, s. 63, (Rzym, 31 grudnia 1929), Kielce 1947.

⁹ Por. GE, nr 8; także *La Scuola Cattolica*, nr 66; Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 58, (Rzym, 15 października 1982), Poznań 1986.

¹⁰ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 18; por. także *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 86-89.

¹¹ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 21, 28 i 35; także KPK, kan. 795; *Per la Scuola*, nr 2 i 6; Jan Paweł II, List do rodzin, nr 16, (Rzym, 2 lutego 1994), Poznań 1994.

ła. (...) Każda z tych form powołania w Kościele dostarcza bowiem uczniowi przykładu odmiennego życiowego jej ucieleśnienia: katolik świecki wskazuje na głęboki związek rzeczywistości ziemskiej z Bogiem w Chrystusie, świeckie spełnianie zawodu jako poświęcanie świata Bogu; ksiądz udostępnia niezliczone źródła łaski, które Chrystus pozostawił wszystkim wierzącym w sakramentach, objawiające światło słowa, rys, który obejmuje strukturę hierarchiczną Kościoła; zakonnicy i zakonnice są znakiem odnawiającego ducha błogosławieństw, ustawicznego wezwania do Królestwa – jako jedynej rzeczywistości ostatecznej, miłości Chrystusa i ludzi w Chrystusie, jako całościowego wyboru życiowego¹².

Obecnie przyjrzyjmy się bliżej poszczególnym wcześniej zasygnalizowanym aspektom powołania wychowawców z uwzględnieniem specyfiki dla wyróżnionych wyżej osób w Kościele, to jest osób świeckich oraz tych, którzy ofiarowali się w sposób szczególny Bogu.

2. WYCHOWAWCA – OSOBA ŚWIECKA

Jak powiedzieliśmy przed chwilą, powołanie wychowawcy Urząd Nauczycielski Kościoła uważa za szczególne powołanie we wspólnocie Ludu Bożego. Stwierdziliśmy także, że posłannictwo szkoły katolickiej ściśle łączy w sobie nauczanie i wychowanie, które jest oparte na religii chrześcijańskiej. W związku z tym, wychowawcy świeccy pracujący w tejże szkole, są wezwani w sposób szczególny do współpracy i podejmowania działania apostołskiego wraz z hierarchią¹³. To oni stanowią przeważającą większość wśród grona pedagogicznego i to właśnie „od świeckich katolików przede wszystkim zależy, czy szkoła katolicka może spełniać swoje cele i zamiary”¹⁴. Cechy powołania apostołskiego ludzi świeckich w Kościele odnoszą się w sposób szczególny właśnie do tych, którzy żyją tym powołaniem w szkole¹⁵.

Miejsce laikatu wśród Ludu Bożego zostało określone głównie w dwóch dokumentach Soboru Watykańskiego II: Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen*

¹² Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, nr 43; por. także AA, nr 2; KPK, kan. 207 § 2; KKK, nr 873; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 32; Conferenza delle Scuole Cattoliche della Svizzera, *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18, Docete, 1/1992, *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 16-21.

¹³ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 71.

¹⁴ Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, nr 1; por. także *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 37.

¹⁵ Por. Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, nr 11; Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Christifideles laici*, O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie (odtąd ChL), Poznań 1989, nr 24; *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 20.

gentium i Dekrecie o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. Chrześcijańskie dostrzegając religijne wymiary doczesności i służąc poprzez swoje zaangażowanie budowaniu w niej królestwa Bożego, uświęcają ziemską rzeczywistość, ale jej nie sakralizują, budują świecki świat, autonomiczny w stosunku do Kościoła. Stąd też mają się starać usilnie współpracować ze wszystkimi ludźmi dobrej woli w popieraniu wszystkiego co prawdziwe, co sprawiedliwe, co święte, co godne miłości¹⁶.

„Apostołstwo świeckich jest więc uczestnictwem w samej zbawczej misji Kościoła. Katolik świecki (w sposób szczególny wychowawca) staje się świadkiem i zarazem żywym narzędziem posłannictwa Kościoła według miary daru Chrystusowego”¹⁷. Wychowawcy świeccy winni więc przeżywać swoją pracę jako osobiste powołanie w Kościele, gdyż ich obecność w szkole katolickiej wyraża w sposób pełny powołanie wychowawcy i prawo do wolności nauczania przez każdego nauczyciela¹⁸.

W tej perspektywie z ogromną nadzieją i ufnością odczytuje Kościół obecność wychowawców świeckich w szkołach katolickich, która jest odzwierciedleniem wspólnoty Kościoła we wspólnocie wychowawczej¹⁹.

2.1. Tożsamość katolika świeckiego w szkole katolickiej

Zastanówmy się zatem kim jest i jakimi cechami winien się charakteryzować katolik świecki będący wychowawcą w szkole katolickiej. Kościół na ten temat wyowiada się w wielu dokumentach, w wymienionych już wyżej soborowej Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* i Deklaracji o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, a także w dokumencie Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego *Szkoła katolicka*, w sposób szczególny natomiast w dokumencie tejże samej Kongregacji zatytułowanym *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*.

„Jak każdy chrześcijanin, świecki katolik, który pracuje w szkole, jest członkiem Ludu Bożego i jako taki, zjednoczony z Chrystusem w chrzcie świętym, ma udział w godności podstawowej i wspólnej wszystkim, którzy do niego należą. Został on uczyniony członkiem «kapłańskiego, prorockiego i królewskiego urzędu Chrystusa», jego apostołat «jest uczestnictwem w samej zbawczej misji Kościoła i do tego właśnie apostołstwa sam Pan przeznacza wszystkich»”²⁰.

¹⁶ Por. AA, nr 14; także nr 8 i 27; LG, nr 31; ChL, nr 2 i 9; KKK, nr 898.

¹⁷ Por. LG, nr 33; ChL, nr 12 i 13.

¹⁸ Por. Conferenza Episcopale Italiana, Commissione per l'Educazione Cattolica, *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 36, (Roma, 25 agosto 1983), Torino 1983; także LG, nr 34; KKK, nr 901; J. Dyduch, s. 362.

¹⁹ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 37.

²⁰ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 6; por. także LG, nr 31 i 33; KPK, kan. 204 § 1; ChL, nr 14; KKK, nr 897.

Udział świeckich w kapłańskiej funkcji Chrystusa polega zarówno na czynnej roli w kulcie składanym Bogu przez Kościół, jak i na poświęceniu całego swojego życia ze wszystkimi jego świeckimi sprawami chwale Bożej i zbawieniu ludzi. Udział w prorockiej funkcji Chrystusa będzie oznaczał dawanie świadectwa Chrystusowi przez świeckich chrześcijan słowem i całym życiem. „Każdy, zgodnie z własną pozycją, jest także szczególnie zobowiązany przepajać i udoskonalać duchem ewangelicznym porządek doczesny, dając w ten sposób w dokonywaniu tych spraw i w wykonywaniu świeckich funkcji szczególne świadectwo Chrystusowi”²¹.

Wreszcie uczestnictwo w królewskiej funkcji Chrystusa niesie z sobą przewyciężenie grzechu w sobie samym, a w pewnej mierze w swym środowisku, oraz „uświęcenie świata” przez podejmowanie wszelkiej doczesnej działalności zgodnie z jak najlepiej rozumianą myślą Bożą. Konstytucja *Lumen gentium* charakteryzuje rolę świeckich chrześcijan jako rolę aktywną. Świeccy mają do spełnienia posłannictwo zarówno w Kościele, jak i w świecie²².

Zadania spełniane przez świeckich posiadają charakter charyzmatów. Działanie Ducha Świętego przejawia się nie tylko przez sakramenty i posługę kapłańską, ale także przez dary, których Duch Święty udziela wiernym wszystkich stanów, czyniąc ich „zdatnymi i gotowymi do podejmowania rozmaitych dzieł lub funkcji mających na celu odnowę i dalszą pożyteczną rozbudowę Kościoła”²³. Udział świeckich w kapłańskiej misji Chrystusa sprawia, że są oni oddani Chrystusowi i namaszczeni Duchem Świętym, aby zawsze rodziły się w nich coraz obfitsze dary Ducha. Świeccy wyposażeni są w zmysł wiary i łaskę słowa, jako świadkowie Chrystusa, aby jaśniała w ich życiu moc Ewangelii²⁴.

Jak z powyższego wynika, wychowawca świecki pełni w szkole funkcję ewangelizacyjną będąc świadkiem Chrystusa we wspólnocie szkolnej. W związku z tym fundamentalnym elementem mającym wpływ i odzwierciedlenie w podejmowanych przez niego działaniach wychowawczych będzie miał jego wybór wiary jako inspiracji w działaniu, który ma stać się świadectwem życia chrześcijańskiego dla wychowanków²⁵. Dobrze uformowane sumienie, znajomość *Pisma świętego* i liturgii oraz głębokie życie modlitewne są podstawowym kryterium kroczenia za Chrystusem. U wychowawcy w szkole katolickiej nie można bowiem oddzielić posiadanej wiedzy i umiejętności praktycznych od systemu wyznawa-

²¹ KPK, kan. 225 § 2.

²² Por. LG, nr 12 i 33; także KPK, kan. 210 i 211.

²³ LG, nr 12.

²⁴ Por. tamże, nr 34 i 35; KPK, kan. 901.

²⁵ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 9; także AG, nr 15; ChL, nr 35, KKK, nr 905 i 2044; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 35.

nych wartości, gdyż wszystko to ujęte całościowo ma wpływ na kształtowanie w wychowanku chrześcijańskiej wizji człowieka i świata²⁶.

Bardzo ważnym jest, aby wychowawcy świeccy przyswajali sobie i podzieliali wskazania sformułowane przez Kościół w świetle Objawienia Bożego oraz podejmowali wysiłek osobistego zjednoczenia z Chrystusem i przeżywania swej pracy jako realizacji osobistego powołania w Kościele²⁷.

Konsekwencją wyboru wiary przez wychowawcę świeckiego, powinna być dyspozycyjność i otwarcie się na przyjęcie na siebie programu wychowawczego szkoły katolickiej, a co za tym idzie, pełna znajomość i świadomość tożsamości, celów i zadań czyli pełnionego posłannictwa przez szkołę katolicką w misji zbawczej Kościoła. Muszą więc oni być świadomi ogromu zadań, które na nich czekają²⁸.

„Dla katolickiego wychowawcy szczególnie ważne jest, by brał pod uwagę głęboką więź, jaka zachodzi między kulturą a Kościołem, przyjmował ją w tym, co daje pogodzić się z Objawieniem i jest mu konieczne do głoszenia orędzia Chrystusowego. Spójne, krytyczne i doceniające, historyczne i dynamiczne ujęcie kultury ustawia ją na trwałej linii doskonalenia i podążania w kierunku przyszłości”²⁹.

Wychowawca winien żyć tak, by być postrzeganym przez uczniów jako swego rodzaju ideał. Najwyższym bowiem czynnikiem wychowawczym jest zawsze człowiek i jego moralna godność, które opierają się na prawdzie głoszonych zasad i zgodności z nimi jego czynów. Takie postępowanie cieszy się zaufaniem tak uczniów, jak i ich rodziców, władz szkoły i całego grona pedagogicznego³⁰. W ten sposób wychowawca katolicki staje się duchowym animatorem na terenie szkoły.

Poza wykładanymi przedmiotami w centrum uwagi współczesnej szkoły znajdują się także stosunki interpersonalne we wspólnocie szkolnej. Dużego znaczenia nabierają więc odniesienia nauczyciel – wychowanek, gdzie na pierwszym miejscu stawia się na bezpośredni kontakt z uczniem, jak i otwartość poszczególnych wychowawców na innych członków wspólnoty wychowawczej. W konsekwencji tego, bardzo ważnym jest sposób myślenia i reagowania nauczyciela, jak i jego postawa życiowa, to znaczy, to kim on jest – także w sferze życia religijnego³¹.

²⁶ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 22; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, *La Scuola Cattolica*, s. 19, (Utrecht, 11 gennaio 1977), Torino 1977.

²⁷ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 26; także AA, nr 29; ChL, nr 60; *Per la Scuola*, nr 16; J. Dyduch, s. 362.

²⁸ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 66; także AA, nr 29; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 58; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 37; *Per la Scuola*, nr 4.

²⁹ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 20; por. także LG, nr 36; KKK, nr 912.

³⁰ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 40; także *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 25 i 32; *Per la Scuola*, nr 13.

³¹ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 21; KKK, nr 864; ChL, nr 17; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 79 i 80; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 41; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 34; *Per la Scuola*, nr 6 i 7.

Przygotowanie do apostołstwa zakłada również formację humanistyczną, dostosowaną do uzdolnień i warunków życia każdego. Świecki bowiem, znając dobrze świat współczesny, powinien być wrośnięty we własną społeczność i kulturę³². Jako nauczyciel powinien posiadać możliwie najwyższy poziom kwalifikacji zawodowych, a więc szeroką wiedzę w zakresie wykładanych przedmiotów, poświadczoną odpowiednimi dyplomami, jak i wiedzę z innych dziedzin nauki, oraz wiedzę religijną. Nauczyciele-wychowawcy winni także być ekspertami w sztuce wychowania, którą to wiedzę pedagogiczną zobowiązani są wciąż odnawiać, bazując na najnowszych odkryciach w tej dziedzinie³³.

Będąc wrośniętym w otaczającą go rzeczywistość wychowawca świecki powinien żyć problemami tak społeczności lokalnej, jak i szerszej międzynarodowej, bowiem „jedynie osoba zorientowana w rzeczywistości narodowej i międzynarodowej zdobędzie odpowiednie dane, by stawić czoła palącym problemom aktualnym w formacji swoich uczniów i podjąć zadanie przygotowania ich na przyszłość, którą przewiduje”³⁴. Wszystko to wymaga od katolickiego wychowawcy, by rozwijał on w sobie samym i kultywował u swoich uczniów wyostrzoną wrażliwość społeczną oraz głęboką odpowiedzialność obywatelską i polityczną.

Wychowawca musi unikać zbytelnego przywiązywania się do rzeczy tradycyjnych, ale także bezkrytycznego przyjmowania nowych idei i poglądów proponowanych z zewnątrz. Wręcz przeciwnie, winien odznaczać się odwagą krytycznej analizy siebie samego i tego co robi z przyzwyczajenia, a także powinien mieć odwagę ukazywania we wspólnocie wychowawczej nowych idei i rozwiązań³⁵. Nie można zapomnieć także o tym, że każdy wychowawca w szkole katolickiej powinien być w pełni otwarty na współpracę z rodzicami, którzy są pierwszymi wychowawcami dla swoich dzieci³⁶.

Podsumowując można powiedzieć, że „świecki wychowawca – katolik jest to człowiek świecki, który spełnia swą misję w Kościele, realizując przez wiarę swe świeckie powołanie we wspólnotowej strukturze szkoły. Stara się zatem o utrzymanie możliwie najwyższego poziomu kwalifikacji zawodowych, apostołskie promieniowanie swej wiary na integralne kształtowanie człowieka, przekazywanie kultury, wcielanie w życie pedagogii bezpośredniego i osobistego kontaktu z uczniem i na duchowe oddziaływanie wobec wspólnoty wychowawczej, do któ-

³² AA, nr 29; por. KKK, nr 899.

³³ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 15; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 42; ChL, nr 57.

³⁴ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 35; por. także *Per la Scuola*, nr 2.

³⁵ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 43.

³⁶ Por. GE, nr 3 i 8; KPK, kan. 226 §2 i kan. 795; KKK, nr 1653, 2223, 2229; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 42; *Per la Scuola*, nr 12.

rej on należy i różne osoby, z którymi wspólnota wychowawcza utrzymuje kontakt. To jemu, jako członkowi tej wspólnoty, rodzina i Kościół powierzają dzieło wychowawcze w szkole. Wychowawca świecki musi być głęboko przekonany, że staje się uczestnikiem uświęcającej i wychowawczej misji Kościoła i nie może się czuć oderwany od całej wspólnoty kościelnej³⁷.

2.2. Realizacja własnej tożsamości

Wychowawca świecki spełniając swoje zadania wynikające z powierzonych mu obowiązków wykonuje swą pracę zawodową. Podejmowane przez niego działania nie mogą być jednak sprowadzone tylko do aspektu pracy zawodowej, gdyż praca ta jest podejmowana w ramach nadprzyrodzonego jego powołania chrześcijańskiego. Wychowawca przeżywa ją więc jako realizację własnego powołania w Kościele. Będąc „wiadomym jego znaczenia, bogactwa i związanej z nim odpowiedzialności, stara się jak najlepiej odpowiadać na związane z nim wymagania³⁸.

Uczestnicząc w różnego rodzaju inicjatywach, mających na celu formację ciągłą, pogłębia swą wiedzę z zakresu wykładanych przez siebie przedmiotów, odkrywa wciąż na nowo specyfikę szkoły katolickiej coraz bardziej świadomie uczestnicząc w realizacji proponowanego przez nią programu wychowawczo-duszpasterskiego³⁹. Godnym podkreślenia jest tu bowiem fakt, iż każda szkoła katolicka – założona przez księży diecezjalnych, zakonników, czy ludzi świeckich – może odznaczać się swoimi własnymi cechami, które konkretyzują się w szczególnych założeniach wychowawczych lub w pedagogii. W związku z tym, pracujący w niej katolik świecki, dąży do utożsamienia się i do uchwycenia tych cech w takim stopniu, by jego praca posiadała charakter właściwy danej szkole⁴⁰.

Wychowawca świecki pracujący w szkole katolickiej zgodnie z wiarą, którą wyznaje i świadectwem życia, do którego jest powołany „uczestniczy z prostotą i czynnie w życiu liturgicznym i sakramentalnym podejmowanym w jej środowisku⁴¹. W ten sposób poprzez osobiste zjednoczenie z Chrystusem zdobywa on konieczną moc do podejmowania wysiłku wychowawczego, a zarazem daje świadectwo wiary wychowankom.

„Posłannictwo Kościoła nie polega tylko na przekazywaniu ludziom ewangelicznego orędzia Chrystusa i Jego łaski, ale także na przepajaniu i doskonaleniu

³⁷ Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, nr 24.

³⁸ Por. tamże, nr 37; KKK, nr 898; ChL, nr 23.

³⁹ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 35 i 37; także ChL, nr 57 i 58.

⁴⁰ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 38; *Per la Scuola*, nr 4.

⁴¹ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 40; por. także ChL, nr 32; *Per la Scuola*,

duchem ewangelicznym porządku spraw doczesnych. Człowiek świecki będąc jednocześnie wyznawcą wiary i obywatelem tego świata, winien się zawsze kierować w obu porządkach jednym sumieniem chrześcijańskim⁴². Wychowawca świecki będąc swego rodzaju zwierciadłem wartości ewangelicznych pozwala dostrzec w sobie obraz człowieka ewangelicznego wszystkim i każdemu z poszczególnej członkowi wspólnoty ekumenicznej, jaką jest szkoła katolicka.

„Sam przykład chrześcijańskiego życia i dobre uczynki spełniane w duchu nadprzyrodzonym mają już siłę przyciągania ludzi do wiary i do Boga; Pan bowiem mówi: «Tak niech świeci światłość wasza przed ludźmi, aby widzieli wasze dobre uczynki i chwalili Ojca waszego, który jest w niebie» (Mt 5, 16)⁴³.

Wychowawca świecki żyjąc w świecie, gdzie go Bóg powołał, aby wykonywał właściwe sobie zadania, promieniuje wiarą, nadzieją i miłością ukazując innym Chrystusa. Poprzez każdy swój gest, reakcję i zachowanie, w różnych sytuacjach odzwierciedlając ową syntezę wiary i życia w swojej osobie, przyczynia się w ten sposób do uświęcania świata i staje się świadkiem żywej i dojrzałej wiary chrześcijańskiej dla wychowanków. Takim postępowaniem ukazuje on szereg wartości i ideałów, które nie są tylko przedmiotem czystego abstrakcyjnego uznania, ale są źródłem inspirującym ludzkich postaw⁴⁴.

Jak mówiliśmy wcześniej, wspólnota wychowawcza buduje się na fundamencie wzajemnego zaufania i ścisłej współpracy wszystkich swoich członków; nauczycieli, rodziców, księży, diakonów, osób zakonnych, animatorów, pracowników administracji, osób utrzymujących czystość w szkole oraz samych uczniów. Oznacza to, że szkoła katolicka jest wspólnotą, w której wychowanie jest wspólnym zadaniem wszystkich działających w niej osób⁴⁵. Jest więc konieczne, aby wszyscy umieli przyjąć tę wspólnotę jako dar Ducha Świętego w ciągłym nawracaniu się, zrywaniu z grzechem, doskonaleniu własnej osobowości i dowartościowywaniu bogactwa jakie zawiera w sobie każdy z osobna. Poprzez tak rozumianą oraz przeżywaną wspólnotę i współpracę wychowawca sam wzrasta i buduje się wewnętrznie, pełniej realizując swoje powołanie życiowe⁴⁶.

Wychowawca będąc otwartym na uczniów ma zawsze czas by z nimi przebywać. „Kontakt osobisty i bezpośredni nie tylko stanowi właściwą metodę formowania ucznia, jest on samym źródłem, z którego wychowawca czerpie konieczne poznanie ucznia, a które winien posiadać, by go formować. Wybór własnego sta-

⁴² AA, nr 5; por. także KPK, kan. 225 § 2; ChL, nr 17; KKK, nr 912.

⁴³ AA, nr 6; por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 29 i 52.

⁴⁴ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 7 i 30; *La Scuola Cattolica*, nr 43; GS, nr 21; GE, nr 8.

⁴⁵ Por. *La Scuola Cattolica francese*, s. 14; także ChL, nr 20; *Per la Scuola*, nr 5.

⁴⁶ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 34; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 7; AA, nr 7; ChL, nr 28.

nu życiowego i temat osobistego powołania ucznia w obrębie Kościoła nie może być obcy katolickiemu wychowawcy⁴⁷. Apostolstwo indywidualne, którego przeobfitym źródłem jest życie prawdziwie chrześcijańskie, stanowi początek i warunek wszelkiego apostołstwa świeckich i nie można go niczym zastąpić, jak czytamy w dekrecie soborowym *Apostolicam actuositatem*⁴⁸.

Wychowanie indywidualne odgrywa także ogromne znaczenie i daje okazję do poruszania tematów dotyczących spraw płciowości człowieka. Nie może być ono jednak zlecone „komukolwiek z personelu szkolnego. W istocie praca na tym odcinku wymaga od wychowawcy nie tylko posiadania zdrowego osądu, poczucia odpowiedzialności, kompetencji, emocjonalnej dojrzałości i wstydlivości, ale i dużej wrażliwości⁴⁹, ażeby wprowadzając młodego człowieka w problemy miłości i życia nie zakłócić jego rozwoju psychicznego.

Nie można zapomnieć także o tym, że sposób w jaki dany wychowawca przekazuje wiedzę, szczególnie z zakresu nauk humanistycznych, ale nie tylko, bo także i nauk ścisłych, ma wielkie znaczenie w przekazywaniu Orędzia Zbawienia.

Nauczyciel, który jest dobrze przygotowany w zakresie materiału, który wykłada i posiadający także szeroką wiedzę religijną, przekazuje uczniom nie tylko to, czego naucza, ale poprowadzi ich znacznie dalej, do źródeł prawdy i wszelkiego bytu⁵⁰. W sposób bezpośredni odbywa się to na lekcjach religii.

Wychowawca świecki realizuje więc swoje powołanie jako chrześcijanin, członek wspólnoty szkolnej, który jest wezwany aby głosić Chrystusa i Jego naukę tak szczególnej części Ludu Bożego jaką jest młodzież.

2.3. Przygotowanie wychowawcy świeckiego do dawania świadectwa w szkole

Z przedstawionych powyżej rozważań na temat tożsamości wychowawcy świeckiego w szkole katolickiej i jej realizacji wynika, że „nie mówi się tutaj o nauczycielu jako specjalście, który ogranicza się do przekazywania w sposób usystematyzowany zespołu wiadomości w szkole, ale o wychowawcy kształtującym ludzi. Jego zadania przekraczają znacznie zadania zwykłego nauczyciela. Z tego powodu wymagają one przygotowania zawodowego, stosownego do funkcji nauczycielskiej i jeszcze większego ze względu na funkcję wychowawcy. Przygoto-

⁴⁷ Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, nr 33.

⁴⁸ Por. AA, nr 16; także ChL, nr 28; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 84; *Per la Scuola*, nr 6; *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18.

⁴⁹ Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Wskazania wychowawcze na temat miłości ludzkiej. Zasady wychowania seksualnego*, nr 71, (Rzym, 1 listopada 1983), *L'Osservatore Romano*, 2 grudnia 1983, (Z języka włoskiego przetłumaczył T. Żeleźnik)

⁵⁰ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 41; KKK, nr 904.

wanie takie stanowi ludzki fundament, bez którego iluzją byłoby usiłowanie jakiegokolwiek pracy w szkole”⁵¹.

W deklaracji soborowej *Apostolicam actuositatem* czytamy, iż „apostolstwo może być w pełni skuteczne jedynie pod warunkiem wielostronnego i pełnego przygotowania”⁵². Tak więc przygotowanie wychowawcy świeckiego, który pragnie realizować swoje powołanie w szkole katolickiej, domaga się poza dogłębnym przygotowaniem zawodowym stałego duchowego i doktrynalnego postępu, jak również przygotowania na przeróżne okoliczności spraw, osób i zajęć, do których będzie on musiał dostosować swoją działalność.

Przygotowanie do apostolstwa w szkole katolickiej będzie więc musiało opierać się na tych podstawach, które określił Sobór Watykański II w związku z apostolstwem świeckich. Winno ono oprócz zwykłej formacji wspólnej ogółowi chrześcijan zawierać przygotowanie specyficzne i szczegółowe, uwzględniające szczególnie charakter apostołatu osoby świeckiej w szkole katolickiej⁵³. Od wychowawcy katolika świeckiego w szczególności wymagana jest „duchowa, dojrzała osobowość, która wyraża się w głębokim życiu chrześcijańskim”⁵⁴.

W związku z apostolstwem uświęcania ludzi młodych, powinni oni w szczególności sposób być przygotowani do nawiązywania dialogu z wychowankami, wierzącymi i niewierzącymi, by wszystkim ukazywać ewangeliczne orędzie Chrystusa. By w duchu chrześcijańskim mogli ukazywać i odnawiać porządek spraw doczesnych winni być pouczeni o prawdziwym znaczeniu i wartości dóbr doczesnych, tak samych w sobie, jak i w stosunku do wszystkich celów osoby ludzkiej.

Najbardziej przemawiającym świadectwem życia chrześcijańskiego są uczynki miłości i miłosierdzia. Wychowawcy, apostołowie młodzieży, winni praktykować je i uczyć się ich od samego dzieciństwa poprzez wyrazy współczucia i wielkoduszne wspomaganie bliźnich⁵⁵.

Zgodnie ze wskazaniem Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego, zawartymi w dokumencie *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, ze specyficzną świadomością wychowawcy katolika świeckiego, winno się również łączyć „przekonanie o konieczności ciągłego rozwijania i uzupełniania swej formacji religijnej tak, by szła ona w parze i proporcjonalnie do jego całościowej i ludzkiej formacji”⁵⁶. Jak czytamy dalej, w tymże samym dokumencie „formacja religijna,

⁵¹ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 16.

⁵² AA, nr 28; por. także ChL, nr 58; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 97.

⁵³ Por. KPK, kan. 229 § 1; AA, nr 28.

⁵⁴ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 60; por. KKK, nr 908; *Per la Scuola*, nr 16.

⁵⁵ Por. AA, nr 31 a, b, c; *Per la Scuola*, nr 15.

⁵⁶ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 62.

ze swej strony, nie może się zatrzymać u wychowawcy katolickiego na zakończeniu szkoły średniej. Winna ona towarzyszyć i uzupełniać jego formację ściśle zawodową, sięgać poziomu jego wiary, jako człowieka dojrzałego, jego kultury ludzkiej i jego specyficznego świeckiego powołania. Oprócz przygotowania duchowego potrzebne jest przygotowanie doktrynalne, mianowicie z zakresu teologii, etyki i filozofii, a także z zakresu społecznego nauczania Kościoła. Jest więc ze wszęch miar godne zalecenia, żeby wszyscy świeccy katolicy pracujący w szkole, w szczególności zaś wychowawcy, uczęszczali w ramach wydziałów kościelnych i instytutów wiedzy religijnej, przeznaczonych do tego celu – na wykłady zapewniające formację religijną tak, by mogli uzyskać odpowiednie dyplomy⁵⁷.

Do podjęcia pracy w szkole ważne jest także przygotowanie z zakresu kultury ogólnej, tak humanistyczne jak i techniczne, teoretyczne i praktyczne, jak również przygotowanie do nawiązywania i utrzymywania dobrych stosunków z ludźmi, oparte na prawdziwie ludzkich wartościach, a przede wszystkim na umiejętności braterskiego współżycia i współpracy oraz nawiązywania dialogu. Jak zaleca Dekret o apostołstwie świeckich, wszystko to nie powinno polegać tylko na przygotowaniu teoretycznym, ale na kształtowaniu i doskonaleniu siebie wraz z innymi, poprzez działania i stopniowe zaprawianie się do podejmowanych zadań, mając zawsze na uwadze jedność i całość osoby ludzkiej, jej harmonijność i równowagę⁵⁸.

Poza konieczną dojrzałością osobową, duchową i religijną oraz odpowiednim przygotowaniem z zakresu kultury ogólnej nauczyciele i wychowawcy „niech się przygotowują ze szczególną troską, aby posiadali wiedzę świecką potwierdzoną odpowiednimi tytułami naukowymi i aby mieli opanowaną sztukę wychowania, odpowiadającą zdobyczom bieżącej doby”⁵⁹, pouczają Ojcowie Soborowi w *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*. W dokumencie *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* czytamy zaś, iż „pierwszą rzeczą, którą świecki katolik winien podejmować, jeśli chce żyć właściwym sobie powołaniem kościelnym, jest wysiłek zdobywania solidnej formacji zawodowej, która obejmuje szeroki wachlarz kompetencji kulturalnej, psychologicznej i pedagogicznej. Nie wystarczy jednak zdobyć dobrego poziomu wstępnego. Należy go utrzymać i podnosić z równoczesną troską i aktualizacją”⁶⁰.

Jest rzeczą oczywistą, że nie da się tego osiągnąć bez pomocy odpowiednich instytutów katolickich, których zadaniem jest formacja nauczycieli. Tu uwidacz-

⁵⁷ Tamże, nr 65; por. także AA, nr 29; KPK, kan. 229 § 2; ChL, nr 60.

⁵⁸ Por. AA, nr 29; ChL, nr 63; *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18.

⁵⁹ GE, nr 8; por. także Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 42.

⁶⁰ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 27; por. także *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18.

nia się, jak ważne zadanie pełnią wyższe szkoły katolickie, katolickie akademie i fakultety pedagogiczne formujące nauczycieli⁶¹.

W formacji ciągłej wychowawców katolickich niezastąpioną rolę odgrywa aktywne zaangażowanie się ich we wszelkiego rodzaju stowarzyszeniach i organizacjach nauczycieli katolickich oraz współpraca między tymi organizacjami. Jawi się tu także szerokie pole do działania dla Kościoła lokalnego, jak i partykularnego, który poprzez organizowanie różnych spotkań o charakterze formacyjnym dla nauczycieli daje znaczący wkład w ich rozwój intelektualno-duchowy⁶². Inicjatywy tego typu są szczególnie ważne w przypadku tych nauczycieli-wychowawców, którzy przygotowują się do swoich przyszłych zadań w ośrodkach, w których obowiązuje pluralizm ideologiczny i którzy w związku z tym są zobowiązani do włożenia większego wysiłku, aby w określonych dyscyplinach dokonać własnej syntezy między wiarą a kulturą⁶³.

Sama szkoła katolicka zobowiązana jest także do tego, by „z troską zadbała o ustawiczną formację zawodową i religijną swoich członków, ludzi świeckich. Oczekują oni od szkoły wskazań i koniecznej pomocy – łącznie z przyznaniem wymaganego czasu – dla tej niezbędnej formacji, bez której sama szkoła stopniowo oddalałaby się od swoich celów. Często nie stanowi trudności dla szkoły katolickiej, aby przy współpracy innych katolickich ośrodków wychowawczych i katolickich stowarzyszeń zawodowych, organizować konferencje, kursy i staże, ułatwiające tę formację. Formacja ta ponadto, zależnie od okoliczności, mogłaby się rozszerzać na innych świeckich wychowawców-katolików, nie pracujących w szkole katolickiej, oddając im w ten sposób przysługę, której często potrzebują, a nie łatwo znajdują”⁶⁴.

Uczestnictwo w podejmowanych przez szkołę inicjatywach mających na celu formację ciągłą członków całej wspólnoty wychowawczej jest wyrazem potrzeby „ustawicznego dostosowania w zakresie swych osobistych postaw, treści nauczanych przedmiotów i metod pedagogicznych, którymi się posługuje wychowawca. Powołanie wychowawcy wymaga bowiem «ciągłej gotowości do odnowy i dostosowania się»”⁶⁵.

2.4. Kościół oparciem dla wychowawcy świeckiego

Świecki wychowawca – katolik, o czym już wielokrotnie mówiliśmy, jest człowiekiem świeckim, który spełnia swe posłannictwo w Kościele, realizując je

⁶¹ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 42; także KPK, kan. 807 i 815.

⁶² Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 38; także ChL, nr 29 i 30; *Per la Scuola*, nr 19.

⁶³ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 64.

⁶⁴ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 79.

⁶⁵ Tamże, nr 68; por. także *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 37.

poprzez podejmowanie działania w świetle wiary we wspólnotowej strukturze szkoły. To jemu, jako członkowi wspólnoty wychowawczej, rodzina i Kościół powierzają wychowanie swoich dzieci. Dlatego też, w swej pracy wychowawczej „katolik świecki pracujący w szkole, winien zawsze móc liczyć na wsparcie i pomoc całego Kościoła”⁶⁶. Kościół ma bowiem za zadanie wskazywanie wszystkim ludziom drogi zbawienia, udzielania wierzącym życia Chrystusowego i wspomagania ich ustawiczną opieką, aby mogli osiągnąć pełnię życia poprzez realizację swego powołania⁶⁷.

Wychowawca świecki „winien szukać tego wsparcia przede wszystkim w zakresie swej wiary. Potrzebuje on także mocnej nadziei, ponieważ nie może nigdy w pełni dotknąć owoców zadania, które spełnia względem uczniów. Potrzebuje w końcu ustawicznej i wzrastającej miłości, by w swoich uczniach miłować zawsze człowieka, stworzonego na obraz i podobieństwo Boga i wezwanego przez dzieło odkupienia Jezusa Chrystusa, do godności dziecka Bożego”⁶⁸.

Dla wychowawcy świeckiego wybór takiego powołania i jego realizacja jest więc bardzo często związany z ogromnym wysiłkiem. Dlatego też dyrekcja szkoły, rodzice, a także duszpasterze powinni być tego świadomi i w miarę swych możliwości wspierać wychowawców w ich powołaniu. Jako chrześcijanie nie mogą oni bowiem realizować się bez jakiegokolwiek wsparcia ze strony wspólnoty wierzących, czyli wspólnoty całego Kościoła⁶⁹.

Wcześniej mówiliśmy o tym, że na powodzenie dzieła wychowawczego szkoły katolickiej ma wpływ wiele czynników. Jednym z nich jest współdziałanie wspólnoty wychowawczej i jest to pierwsze miejsce, gdzie wychowawca świecki winien znajdować wsparcie w realizacji swojego posłannictwa. To właśnie tu, w szkole, ma on znajdować atmosferę szczególnego uznania i serdeczności, w której mogłyby się utwierdzać autentyczne, ludzkie odniesienia między wszystkimi członkami tejże wspólnoty. Zarówno księża, zakonnicy, zakonnice i świeccy winni tworzyć coraz pełniejszą jedność w ramach wspólnoty wychowawczej, budując wszelkiego rodzaju odniesienia na zasadzie prawdziwej równości⁷⁰.

„Wspólnota wychowawcza musi dążyć do tego, by stać się wspólnotą chrześcijańską w szkole katolickiej, to znaczy prawdziwą wspólnotą wiary”⁷¹. Tak więc, wszyscy członkowie wspólnoty wychowawczej szkoły katolickiej powinni być wyczuleni na radości i troski swoich kolegów, biorąc je sobie do serca i odnosząc się zarazem z wielkim szacunkiem do ich potrzeb i problemów⁷².

⁶⁶ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 71.

⁶⁷ Por. GE, nr 3; KKK, nr 1936 i 1937.

⁶⁸ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 72.

⁶⁹ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 41.

⁷⁰ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 77; KPK, kan. 208; KKK, nr 872.

⁷¹ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 41.

⁷² Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 39 i 40.

Jest także rzeczą konieczną, aby szkoła katolicka – respektując wolność, oraz stosownie do stopnia rozwoju duchowego każdego z poszczególnej z członków wspólnoty wychowawczej – stwarzała liczne okazje do praktykowania życia religijnego, jak: spotkania na wspólnej modlitwie, wspólnotowych nabożeństwach i celebracji Mszy świętej, rekolekcje adwentowe i wielkopostne, dni skupienia, działalność mającą na celu niesienie pomocy innym, itp., które będą harmonijnie włączone w program duszpastersko-wychowawczy szkoły i nie będą wprowadzały nieporządku w jej codziennym funkcjonowaniu oraz nie będą wpływały negatywnie na jej cele dydaktyczne i kulturalne⁷³. „Ważną jest bowiem rzeczą, by zgodnie z wiarą, którą wyznają, świadectwem życia, do którego są powołani, pracujący w tej szkole katolicy świeccy, uczestniczyli z prostotą i czynnie w życiu liturgicznym i sakramentalnym podejmowanym w jej środowisku”⁷⁴.

W tym miejscu nie wolno nam zapomnieć o odpowiednim wsparciu „personelu nienauczającego”, który zaangażowany jest w wiele niezbędnych działań mających na celu sprawne funkcjonowanie szkoły, począwszy od pracowników administracji, poprzez prowadzących zajęcia pozalekcyjne, pracowników kuchni i utrzymujących czystość wszystkich pomieszczeń szkolnych. Osoby te wykonują często bardzo ciężką pracę, która nierzadko bywa niedoceniana i niezauważana, ale która to praca ma wielki wpływ na tworzenie się odpowiedniej atmosfery wychowawczej na terenie całej szkoły⁷⁵.

Owoce prowadzonej przez szkołę katolicką działalności wychowawczej zależą przede wszystkim od zaangażowania i pracy wspólnoty wychowawczej, ale nie można zapomnieć o tym, że pełni ona swoją misję w Kościele⁷⁶. Ponieważ apostołstwo szkoły katolickiej jest przejawem życia we wspólnocie, to niezmiernie bogactwo charyzmatów całej wspólnoty szkolnej powinno się aktualizować „w zjednoczeniu z braćmi w Chrystusie, a zwłaszcza ze swoimi pasterzami”⁷⁷. Wypływa stąd potrzeba bezpośredniej współpracy z apostołatem hierarchii, jak i odpowiedzialność Pasterzy za odpowiednią pomoc w realizacji specyficznego powołania do apostołstwa, jakim jest powołanie świeckich wychowawców katolickich⁷⁸.

⁷³ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 22.

⁷⁴ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 40.

⁷⁵ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 41; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 32.

⁷⁶ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 72 i 73; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 59.

⁷⁷ AA, nr 3; por. także KPK, kan. 212 § 3; ChL, nr 61; KKK, nr 907.

⁷⁸ „Ius est christifidelibus ut ex spiritualibus Ecclesiae bonis, praesertim ex verbo Dei et sacramentis, adiumenta a sacris Pastoribus accipiant.”, CIC, can. 213; por. LG, nr 33; AA, nr 23; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 19.

„Obowiązkiem hierarchii jest popierać apostołstwo świeckich, ustalać zasady i udzielać mu pomocy duchowych, kierować jego działalność ku wspólnemu dobru Kościoła, czuwać nad zachowaniem czystości nauki i porządku”⁷⁹.

W numerze 25 dekretu Soboru Watykańskiego II *Apostolicam actuositatem* czytamy, że biskupi, proboszczowie i inni kapłani, tak diecezjalni, jak i zakonni winni pamiętać o prawie i obowiązku świeckich do apostołstwa i ich udziale w budowaniu Kościoła, otaczając ich specjalną troską w podejmowanej przez nich pracy apostołskiej. Kapłani pomagający w różnych formach apostołstwa świeckich winni być starannie dobrani i dobrze przygotowani, prowadzić ciągły z nimi dialog i rozwijać duchową jedność. Również zakonnicy, tak bracia jak i siostry winni docenić działalność apostołską świeckich i w duchu własnego instytutu poświęcać się sprawie ich apostołskiego oddziaływania⁸⁰. Tak więc wspólnota wychowawcza szkoły katolickiej, jak i każdy z poszczególnej z jej członków winien czuć się żywą częścią wspólnoty Kościoła lokalnego i powszechnego.

By wspierać w apostołskim działaniu wychowawców świeckich, Kościół winien się troszczyć także o odpowiednie środki doprowadzające do świadomego i czynnego ich uczestnictwa w misterium liturgicznym. Podstawowym i pierwszym z takich środków jest katechizacja dorosłych. Inne pomoce to środki masowego przekazu, rozmaite zrzeczenia, których celem są ćwiczenia duchowe i cielesne, jak i różnego rodzaju uczelnie i fakultety katolickie doskonalące umiejętności pedagogiczno-zawodowe wychowawców, w świetle nauczania Kościoła⁸¹. Działalność tych instytucji winna mieć na celu pomoc w pogłębianiu życia chrześcijańskiego wychowawców, pomoc w rozwiązywaniu problemów, na które napotykają oni w swej codziennej pracy apostołskiej, ukazywanie w świetle Ewangelii problemów świata, kultury i różnorodnych prądów myślowych i pedagogicznych.

Szerokie pole do działania otwiera się tu dla narodowych i międzynarodowych organizacji zrzeszających nauczycieli katolickich i katolickie instytucje wychowawcze. Wspierają one wychowawców poprzez organizacje kongresów, zebrań, rekolekcji, ćwiczeń duchowych, zjazdów, konferencji, wydawanie książek i czasopism, co sprzyja zdobywaniu głębszego poznania Pisma świętego i nauki katolickiej, pielęgnowaniu życia duchowego, poznawaniu warunków i problemów wychowawczych panujących na świecie oraz znajdowaniu i wypróbowywaniu istniejących rozwiązań i metod wychowawczych⁸².

⁷⁹ AA, nr 24; por. także KPK, kan. 275 § 2 i kan. 394; ChL, nr 31.

⁸⁰ Por. AA, nr 25; LG, nr 37.

⁸¹ Por. GE, nr 4; AA, nr 42; ChL, nr 60.

⁸² Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 38; także AA, nr 30 i 32; *La Scuola Cattolica*, nr 78; *Per la Scuola*, nr 19; *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 20 i 21.

Poza wsparciem różnego rodzaju wspólnot, organizacji oraz instytucji, wychowawca świecki winien także odczuwać wsparcie płynące ze strony poszczególnych członków wspólnoty Kościoła, na których także ciąży obowiązek dawania świadectwa chrześcijańskiego i wzajemnej współpracy. „Wszyscy wierni mają obowiązek i prawo współpracy w tym, aby Boże przepowiadanie zbawienia rozeszło się coraz bardziej na wszystkich ludzi każdego czasu i całego świata”⁸³. Przez „dynamiczną i roztropną współpracę, niezwykle doniosłą na polu działalności doczesnej, świadczą ludzie świeccy o Chrystusie, Zbawicielu świata i o jedności rodziny ludzkiej”⁸⁴.

Wszyscy wierzący winni być głęboko świadomi, że bez świeckich wychowawców-katolików, wychowanie do wiary w Kościele byłoby pozbawione jednego z zasadniczych elementów. Wszyscy wierzący winni aktywnie współpracować, na miarę swoich możliwości, w tym celu by wychowawca osiągnął wszędzie należną mu rangę społeczną i standard życiowy, a równocześnie stałość i pewność w spełnianiu swego zadania”⁸⁵. Winni także z zaangażowaniem pomagać w opracowywaniu odpowiednich metod wychowania i programów nauczania, jak i kształtowania takich nauczycieli, by mogli prawidłowo wychowywać młodzież”⁸⁶.

Szczególne miejsce zajmują tu rodzice uczniów, od których współpracy w głównej mierze zależy osiągnięcie celu wychowania prowadzonego przez szkołę katolicką. „Rodzice mają ściśle współpracować z nauczycielami, którym powierzają nauczanie swoich dzieci”⁸⁷. Ich wsparcie dla wychowawców oraz współpraca z nimi jest rzeczą konieczną i niezbędną.

3. WYCHOWAWCA – DUCHOWNY I OSOBA KONSEKROWANA

Scharakteryzowaliśmy postać wychowawcy osoby świeckiej. Na terenie szkoły katolickiej swoje powołanie realizują także osoby, które w sposób szczególny poświęciły swoje życie Bogu: księża, diakoni, zakonnicy i zakonnice. Ich obecność we wspólnocie wychowawczej jest „odzwierciedleniem bogactwa wspólnoty Kościoła”⁸⁸. Dzięki ich obecności w szkole, uczniowie mogą lepiej poznać, przyswo-

⁸³ KPK, kan. 211.

⁸⁴ AA, nr 27.

⁸⁵ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 74; por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 70; ChL, nr 61.

⁸⁶ Por. GE, nr 6; H. Stawniak, *Rodzice a kościelna postługa nauczania*, *Seminare*, 10/1994, s. 16.

⁸⁷ KPK, kan. 796 § 2.

⁸⁸ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 43; por. KKK, nr 814 i 873.

ić sobie i przeżywać tę rzeczywistość, którą jest Kościół. Duchowni i osoby konsekrowane są we wspólnocie wychowawczej ucieleśnieniem pełnego oddania się Chrystusowi i ludziom w Chrystusie⁸⁹.

W dokumencie Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole* podkreślono, iż „w ostatnich latach można zauważyć zmniejszanie się liczby księży, zakonników i zakonnice oddających się nauczaniu, a to z powodu spadku powołań, konieczności zajęcia się innymi pracami apostołskimi, a czasem też z powodu błędnego kryterium, wedle którego szkoła nie jest właściwym miejscem dla duszpasterstwa Kościoła”⁹⁰. Kościół bardzo ubolewa nad tym faktem uważając obecność duchownych i osób konsekrowanych w szkole za bardzo cenną i „konieczną dla pełnego wychowania dzieci i młodzieży”⁹¹.

Podjmiemy więc próbę ukazania specyficznej realizacji powołania przez osoby szczególnie Bogu poświęcone, jaką jest praca apostołska w szkole. Skoncentrujemy się przede wszystkim na elementach charakterystycznych, odróżniających to powołanie od powołania wychowawcy świeckiego w szkole katolickiej. Nie będziemy więc szerzej rozpatrywali tych elementów i wymagań, które są wspólne dla obydwu tych powołań, a które zostały już przedstawione przy okazji omawiania cech osobowości wychowawcy katolika świeckiego.

3.1. Tożsamość duchownego i osoby konsekrowanej

Rozpoczynając nasze rozważania na temat prezbitera, czy też osoby konsekrowanej realizującej swoje powołanie jako wychowawca w szkole katolickiej, najpierw będziemy starali się określić, kim jest ta osoba, a więc czym jest kapłaństwo i życie zakonne oraz jakie wymagania związane są z tymi stanami życia w Kościele.

W dekrete Soboru Watykańskiego II o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* czytamy, że „prezbiterzy przez święcenia i misję, otrzymaną od biskupów, zostają wyniesieni do służenia Chrystusowi Nauczycielowi, Kapłanowi i Królowi, uczestnicząc w Jego posłudze, dzięki której Kościół, tutaj na ziemi, nieustannie rośnie jako Lud Boży, Ciało Chrystusa i świątynia Ducha Świętego”⁹².

⁸⁹ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 43; PC, nr 5; KKK, nr 916.

⁹⁰ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 3; por. *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18.

⁹¹ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 3.

⁹² Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (odtąd PO), nr 1, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986; por. także KPK, kan. 1008; KKK, nr 874.

Kapłani są więc w sposób szczególny namaszczeni znamieniem Ducha świętego, aby sprawując posługę kapłańską działali „w zastępstwie Chrystusa Głowy”⁹³. Poprzez modlitwę i adorację, głoszenie słowa Bożego, składanie Ofiary eucharystycznej, udzielanie sakramentów i wykonywanie innych posług dla ludzi „przyczyniają się do pomnażania chwały Bożej, jak i do wzbogacania życia Bożego w ludziach”⁹⁴. Dlatego też będąc w jaki „sposób wydzieleni spośród Łudu Bożego całkowicie mogą poświęcić się dziełu, do którego powołuje ich Pan”⁹⁵.

Od początku istnienia Kościoła spotykamy się także z ludźmi, którzy w sposób szczególny pragnęli naśladować Chrystusa, swojego Mistrza, poprzez praktykę rad ewangelicznych, prowadząc życie całkowicie poświęcone Bogu. W dekrecie Soborowym o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* zaznaczono, że „wszyscy ci, co przez Boga wzywani są do praktykowania rad ewangelicznych i wiernie im odpowiadają, w szczególny sposób poświęcają się Panu, idąc za Chrystusem, który sam dziewiczy i ubogi (Mt 8, 20; por. Łk 9, 58) przez posłuszeństwo aż do śmierci krzyżowej (Flp 2, 8) odkupił i uświęcił ludzi”⁹⁶.

Osoby zakonne ukazują ludziom w sposób namacalny, w duchu charyzmatu swojego założyciela, osobę Jezusa Chrystusa⁹⁷. Całe życie zakonne „powinno być więc przepojone duchem apostołskim, a cała działalność apostołska ma być nacechowana duchem zakonnym”⁹⁸, co powinno wyplýwać z wewnętrznego zjednoczenia z Chrystusem.

W Kościele istnieją także instytuty świeckie, których członkowie podejmują prawdziwą i pełną profesję rad ewangelicznych. Członkowie tych instytutów dążą do „całkowitego oddania się Bogu w miłości doskonałej, pełniąc swoje apostołstwo w świecie i «jakby od strony świata»”⁹⁹.

Duchowni i osoby konsekrowane jako ci, którzy w sposób szczególny poświęcają się Bogu w naśladowaniu Chrystusa mają do spełnienia bardzo ważną misję w szkole katolickiej. W wypełnianiu tego posłannictwa winni się oni odznaczać cnotami cieszącymi się ogólnym uznaniem w społeczności ludzkiej, a które w oczach młodzieży staną się pociągającym ideałem, do którego będzie się ona odnosiła w kształtowaniu swojej osobowości, jak i pewnego rodzaju prowokacją

⁹³ PO, nr 2; por. LG, nr 10.

⁹⁴ PO, nr 2; por. PDV, nr 12.

⁹⁵ Por. PO, nr 3.

⁹⁶ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* (odtąd PC), nr 1, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986; por. także KPK, kan. 573 §1 i 2; KKK, nr 915.

⁹⁷ PC, nr 2; por. KPK, kan. 577 i 578; KKK, nr 926.

⁹⁸ PC, nr 8.

⁹⁹ Tamże, nr 11; por. KPK, kan. 710; KKK, nr 931.

i wyzwaniem do podjęcia podobnego stylu życia, czyli w wyborze powołania kapłańskiego czy zakonnego¹⁰⁰.

Wychowawca kapłan, czy też osoba konsekrowana, winien więc odznaczać się takimi cechami jak: „dobroć serca, szczerłość, siła i stałość ducha, ustawiczna troska o sprawiedliwość, ogląda towarzyska i inne, o których wspomina Apostoł Paweł mówiąc: «miejcie na myśli wszystko to, co jest prawdziwe, co czyste, co sprawiedliwe, co święte, co miłe, co chlubne, co dotyczy cnoty lub chwalebnych obyczajów» (Flp 4, 8)»¹⁰¹. Winni oni być także otwarci na słuchanie innych osób, także osób świeckich, uznając ich kompetencje i doświadczenie w różnych dziedzinach ludzkiego działania, jak i na sugestie płynące ze strony młodzieży. Dzięki tej otwartości wychowawcy ci będą mogli lepiej odkrywać charyzmaty uczniów, pomagając im przez to w odnajdywaniu ich powołania i ukazywaniu drogi życiowej¹⁰².

W działalności wychowawców duchownych i osób konsekrowanych ważne jest więc, by byli oni otwarci na wszystkich członków wspólnoty szkolnej i aktywnie angażowali się w jej budowanie, będąc bowiem w pełni oddani Bogu i postępując w duchu rad ewangelicznych w świętości życia, samą swoją postawą przynosząc liczne owoce w swej pracy wychowawczej i duszpasterskiej¹⁰³.

Oddanie się w pełni na służbę Bogu przynagla osoby duchowne i osoby konsekrowane do ćwiczenia się w cnotach, zwłaszcza pokory i posłuszeństwa, męstwa i czystości, z których „wypływa i doznaje bodźca miłość bliźniego dla zbawienia świata i budowania Kościoła”¹⁰⁴, która jest miłością apostołską. Celibat i czystość podejmowane przez te osoby są niezwykłym i bardzo cennym darem łaski pozwalającym wychowawcom, kapłanom i osobom konsekrowanym, na pełne oddanie się wychowankom w pracy wychowawczej. Wychowawcy ci ukazują także w ten sposób obłubieńczą miłość, którą Chrystus darzy swój Kościół¹⁰⁵.

Wychowawcy kapłani i osoby konsekrowane naśladując Chrystusa dobrowolnie uczestniczą także w Jego ubóstwie, które zwłaszcza dzisiaj jest bardzo cennym znakiem¹⁰⁶, a poprzez posłuszeństwo biskupowi i przełożonym stają się „przykładem Jezusa Chrystusa, który przyszedł, aby pełnić wolę Ojca”¹⁰⁷.

Przedstawiony zarys tożsamości duchownego i osoby konsekrowanej, stawia nas przed problemem realizacji tego ideału w przypadku, kiedy osoba ta staje

¹⁰⁰ Por. PDV, nr 3.

¹⁰¹ PO, nr 3; por. PDV, nr 23.

¹⁰² Por. PO, nr 9; PDV, nr 22.

¹⁰³ Por. PO, nr 2; PDV, nr 20.

¹⁰⁴ PC, nr 6; por. PDV, nr 27 i 28; KKK, nr 916.

¹⁰⁵ Por. PC, nr 12; PDV, nr 29; KPK, kan. 277 i 599; KKK, nr 1579, 2346.

¹⁰⁶ Por. PC, nr 13; PDV, nr 30; KPK, kan. 282 i 600; KKK, nr 2544-2547.

¹⁰⁷ PC, nr 14; por. także KPK, kan. 273 i 601.

przed zadaniem podjęcia swojego posłannictwa jako apostoł-wychowawca młodzieży w szkole katolickiej. Poniżej podejmiemy więc próbę ukazania bogactwa, jakie niesie ze sobą obecność wychowawcy osoby duchownej i konsekrowanej w szkole katolickiej.

3.2. Realizacja powołania przez duchownego oraz osobę konsekrowaną w szkole

Wychowawca kapłan, czy też osoba konsekrowana poprzez bliski i trwały kontakt z młodzieżą daje świadectwo „tak życiem jak i nauką jedynemu Nauczycielowi Chrystusowi”¹⁰⁸. Realizując powierzone sobie przez Boga powołanie kapłańskie lub zakonne, osoby szczególnie poświęcone Bogu pracujące w szkole katolickiej, mogą w sposób bardziej bezpośredni, niż wychowawcy świeccy podejmować ciężar animacji duchowej i formacji religijnej. To na nich w znacznej mierze spoczywa odpowiedzialność realizacji przez szkołę swej katolickości¹⁰⁹, jak i specyficznej duchowości wynikającej ze szczególnego charyzmatu zgromadzeń zakonnych, jeśli to one prowadzą szkołę¹¹⁰.

To księży udostępniają niezliczone źródła łaski pozostawione Kościołowi przez Chrystusa w sakramentach i Jego słowie. To osoby zakonne są znakiem ducha błogosławieństw i miłości Chrystusa do każdego człowieka¹¹¹. Wykonując swoje obowiązki wynikające z powierzonego sobie przez Boga powołania oraz z pełnionej funkcji w szkole, pomnażają oni w uczniach chwałę Bożą i wzbogacają w nich życie Boże¹¹².

Członkowie wspólnot zakonnych niewiele mają dziedzin, w których mogliby tak jak w szkole dawać świadectwo. Zakonnicy i zakonnice mogą nawiązywać tam bezpośredni i trwały kontakt z młodzieżą w kontekście, który, by oświecić różne wymiary egzystencji, często spontanicznie domaga się pojęcia prawd wiary. Kontakt ten ma szczególne znaczenie w okresie, w którym idee i doświadczenie wyciskają trwałe znamię na osobowości ucznia¹¹³.

Wychowawcy duchowni i osoby konsekrowane wypełniają w ten sposób nakaz Chrystusa: „Idąc na cały świat, głosście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu”¹¹⁴,

¹⁰⁸ GE, nr 8.

¹⁰⁹ Por. *La Scuola Cattolica francese*, s. 14; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 96.

¹¹⁰ Por. KPK, kan. 598 § 1; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 35.

¹¹¹ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 43; KKK, nr 915 i 916.

¹¹² Por. PO, nr 2; KKK, nr 874.

¹¹³ *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 46.

¹¹⁴ Mk 16, 15.

ukazują wychowankom Słowo Boże, „zachęcają ich do nawrócenia i świętości”¹¹⁵, uświęcają poprzez sakramenty i sprawują kierownictwo duchowe pobudzając poprzez to ludzi młodych, aby „wszyscy wypełniali nowe przykazanie miłości”¹¹⁶.

Łącząc swoje głębokie doświadczenie życia religijnego i znajomość nauki głoszonej przez Kościół z osiągnięciami nauki i kultury, wychowawca kapłan lub osoba konsekrowana może głosić Orędzie Chrystusa językiem bardziej zrozumiałym dla młodego człowieka, ukazując mu bogactwo zawartych w tym Orędiu trwałych wartości i ucząc go zarazem zrozumienia modlitwy oraz liturgii Kościoła¹¹⁷.

Uczta eucharystyczna jest centrum i ośrodkiem zgromadzenia wiernych. Poprzez sprawowanie Najświętszej Ofiary kapłan-wychowawca uczy swoich podopiecznych „składać Bogu Ojcu w ofierze Mszy boską żertwę i z nią ofiarować swe życie”¹¹⁸, a poprzez sakrament pokuty pobudza ich do ciągłego nawracania się i pracy nad sobą¹¹⁹. „Do kapłanów, jako wychowawców w wierze, należy zatem troszczyć się osobiście lub przez innych, by każdy z wiernych został doprowadzony w Duchu Świętym do rozwoju swego własnego powołania zgodnie z Ewangelią, do szerszej i czynnej miłości oraz wolności, którą nas Chrystus wyzwolił”¹²⁰.

Szczególnym zadaniem wychowawcy osoby duchownej jak i konsekrowanej w szkole katolickiej jest budzenie powołań. Ma on świadectwem swojego życia i głoszoną nauką otwierać młode serca na całkowite przyjęcie wezwania Chrystusa „Pójdź za mną”. Praca w tym kierunku winna się koncentrować na ukazywaniu doniosłości i godności powołania kapłańskiego i zakonnego, budzeniu ducha powołaniowego w społeczności szkolnej, pomocy poszczególnym jednostkom w odkrywaniu zamiarów Pana Boga i woli Bożej w stosunku co do mnie, pomocy w budowaniu powołania konkretnego wychowanka, szczególnie gdy napotyka on na pewne trudności i walczy z niepewnością¹²¹. Bardzo ważnym jest tutaj, aby wychowawca miał duże zaufanie wśród wychowanków¹²².

Wychowawca kapłan jak i wychowawca osoba konsekrowana poprzez swoją obecność w szkole przyczynia się także do budowania wspólnoty wychowawczej

¹¹⁵ PO, nr 4.

¹¹⁶ LG, nr 32.

¹¹⁷ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 15 i 22; także *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 20; *La Scuola Cattolica*, nr 43; PO, nr 5.

¹¹⁸ PO, nr 5; por. KKK, nr 1368.

¹¹⁹ Por. PO, nr 5; KKK, nr 1465.

¹²⁰ PO, nr 6; por. PDV, nr 38-41.

¹²¹ Por. Paweł VI, Encyklika *Ecclesiam Suam*, (Rzym, 6 sierpnia 1964), AAS 56 (1964), s. 627; PC, nr 24; Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (odtąd OT), nr 2, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986; KPK, kan. 233; PDV, nr 34.

¹²² Por. *Lettera pastorale dei vescovi olandesi*, s. 40 i 41.

na gruncie wartości chrześcijańskich, a ponadto jako osoba zakonna, nadaje tej wspólnocie specyficzny charakter wynikający z charyzmatu zgromadzenia zakonnego, którego jest członkiem, ubogacając ją wartościami nagromadzonymi poprzez wielowiekową tradycję w realizacji posłannictwa tegoż zgromadzenia¹²³.

W budowaniu wspólnoty wychowawczej szkoły katolickiej Najświętsza Eucharystia jest korzeniem i podstawą, „od niej należy zacząć wszelkie wychowanie do ducha wspólnoty”¹²⁴. W tej mozolnej pracy bardzo ważne jest otwarcie się i aktywna współpraca z wychowawcami świeckimi. Niech przebiterzy i osoby zakonne „szczerze uznają i popierają godność świeckich i właściwy im udział w posłannictwie Kościoła”¹²⁵, ściśle współpracując i współdziałając z nimi w realizowaniu misji szkoły katolickiej.

Obowiązkiem kapłanów jest prowadzenie wszystkich do zjednoczenia w miłości, aby wszyscy „miłością braterską nawzajem się miłując, w okazywaniu czci jedni drugim uprzedzali”¹²⁶. Ich przeto zadaniem jest w taki sposób godzić różne poglądy, aby nikt w społeczności szkolnej nie czuł się wyobcowany¹²⁷. Duchowni i osoby konsekrowane w szkole katolickiej realizują także swoje powołanie poprzez wykonywanie woli Bożej w pokornej służbie wszystkim, którzy zostali im powierzeni przez Boga, tak uczniom jak i nauczycielom, pomagając im w rozwiązywaniu różnych problemów i napotykanymi trudnościami, jak i w realizacji codziennych obowiązków¹²⁸. Tak wytworzona „jedność braterska daje świadectwo przyścia Chrystusa i jest źródłem wielkiej siły apostołskiej”¹²⁹ wspólnoty wychowawczej szkoły katolickiej.

3.3. Przygotowanie duchownego i osoby konsekrowanej do pracy apostołskiej w szkole katolickiej

Przygotowanie duchownego i osoby konsekrowanej do pracy apostołskiej w tak specyficznych warunkach, jakie stwarza szkoła, wymaga poza przygotowaniem wynikającym ściśle z formacji kapłańskiej i zakonnej, także szerokiego przygotowania pedagogiczno-dydaktycznego, którego oczekuje się od wszystkich nauczycieli-wychowawców podejmujących pracę w szkole. Ich apostołstwo może być bowiem w pełni skuteczne jedynie pod warunkiem wielostronnego i pełnego przygotowania.

¹²³ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 36.

¹²⁴ PO, nr 6; por. LG, nr 11; KKK, nr 1324-1326; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 34.

¹²⁵ PO, nr 9; por. także PC, nr 6; AA, nr 25; KPK, kan. 275 § 2.

¹²⁶ Rz 12, 10.

¹²⁷ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 72; także PO, nr 9; PDV, nr 41.

¹²⁸ Por. PO, nr 15.

¹²⁹ Tamże.

Przygotowanie do apostołstwa osób duchownych i konsekrowanych winno się opierać na podstawach i zasadach określonych przez Sobór Watykański II i dokumenty posoborowe odnoszące się do tej formacji, jak również winno zawierać specyficzne i szczegółowe elementy związane z apostołstwem jako wychowawcy i nauczyciela w szkole katolickiej.

Ogólne wytyczne dotyczące formacji kapłańskiej znajdujemy w dokumencie Soboru Watykańskiego II *Optatam totius*. Czytamy tam, że już w trakcie formacji przyszły kapłan wychowawca wypracowuje w sobie cechy i umiejętności oraz zdobywa wiedzę, która będzie mu niezbędna w przyszłej pracy apostołskiej w szkole katolickiej¹³⁰.

Zanim jednak alumni przystąpią do studiów ściśle kościelnych, powinni osiąść wykształcenie humanistyczne i w dziedzinie nauk ścisłych w takim zakresie, jaki w ich państwie uprawnia młodzież do podjęcia wyższych studiów¹³¹. Stwierdzenie to jest bardzo ważne w kontekście rozważania poziomu kształcenia intelektualnego przyszłych kapłanów wychowawców.

Pierwszym i podstawowym elementem przygotowania przyszłych kapłanów, osób zakonnych i członków instytutów życia konsekrowanego jest jednak formacja duchowa. Formacja ta winna być tak prowadzona, aby nauczyli się oni „żyć w zażyłej i nieustannej łączności z Ojcem przez Syna Jego Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym”¹³². Uczą się więc oni żyć według ducha Ewangelii, umacniają się w wierze, nadziei i miłości, wyrabiają w sobie ducha modlitwy i pobożności, cnoty pokory i posłuszeństwa, męstwa i czystości, by móc tym gorliwiej w przyszłości pracować celem pozyskania ludzi młodych dla Chrystusa¹³³.

Wypracowywanie w sobie cnoty pokory i posłuszeństwa przyczynia się do lepszego zrozumienia przez nich, iż „nie są oni przeznaczeni do panowania i do zaszczytów, ale że poświęcają się całkowicie na służbę Bogu i posługę duszpasterską”¹³⁴. Duch wyrzeczenia się, który jest niezbędny w przyszłej pracy duszpastersko-wychowawczej na terenie szkoły katolickiej, w sposób szczególnie objawia się w formacji do czystości i celibatu, które są znakiem i świadectwem, iż kapłan, czy też osoba konsekrowana na wzór Chrystusa staje się w swej posłudze wszystkim dla wszystkich¹³⁵.

Dobrowolne wyrzeczenie się dóbr doczesnych praktykowane w różnorodnych formach przez kapłanów i osoby zakonne, zwłaszcza w obecnych czasach

¹³⁰ Por. OT, nr 4.

¹³¹ Tamże, nr 13; por. KPK, kan. 234 § 1.

¹³² OT, nr 8; por. KPK, kan. 236 i 244; PDV, nr 45 i 46.

¹³³ Por. OT, nr 8 i 9; PDV, nr 48; PC, nr 5 i 11; KPK, kan. 246.

¹³⁴ OT, nr 9.

¹³⁵ Por. tamże, nr 10; PDV, nr 50; PC, nr 12; KPK, kan. 247 § 1.

jest „znakiem bardzo cenionym”¹³⁶. W formacji tej należy także zwrócić uwagę na przyjacielskie i braterskie współzycie między sobą i pielęgnowanie ogólnoludzkich wartości¹³⁷.

Sobór podkreśla także to, by przygotowanie do przyszłej pracy nie było tylko powierzchowne, lecz by było ono pogłębione i podporządkowane przyszlemu celowi, jakim jest apostołstwo. Formacja duchowa musi zostać więc podparta odpowiednim przygotowaniem intelektualnym.

Poprzez studiowanie nauk filozoficznych przyszli kapłani oraz osoby konsekrowane zdobywają głębokie i systematyczne poznanie człowieka, świata i Boga w oparciu o wieczne i wartościowe dziedzictwo myśli filozofów tak współczesnych jak i minionych epok. Wiedza ta jest bardzo pomocna w podejmowaniu rozmów i dyskusji z przyszłymi wychowankami, które sprzyjają umiłowaniu i poszukiwaniu prawdy przy uczciwym uznaniu granic ludzkiego poznania¹³⁸.

Szczególną starannością trzeba otoczyć kształcenie w zakresie Pisma świętego, które winno być duszą całej teologii. „Niech się nauczą szukać rozwiązywania problemów ludzkich w świetle Objawienia, jego wieczne prawdy stosować do zmiennych warunków życia ludzkiego i głosić je w sposób dostępny dla współczesnych ludzi”¹³⁹.

Przyszli wychowawcy osoby duchowne i konsekrowane, poza znajomością Pisma świętego winni odznaczać się także odczytaniem w pismach Ojców i Doktorów Kościoła oraz innych dokumentach Tradycji, znać dokumenty Urzędu Nauczycielskiego, a zwłaszcza nauczanie Soboru Watykańskiego II i Biskupów Rzymu, jak i orientować się w problematyce współczesnej, a jako wychowawcy, zwłaszcza współczesnej młodzieży¹⁴⁰.

By w dyskusjach mogli lepiej ukazywać prawdę Objawienia powinni także odznaczać się szeroką wiedzą tak świecką, jak i z zakresu znajomości innych religii, by w ten sposób łatwiej odpierać wszelkiego rodzaju zarzuty i błędne opinie¹⁴¹. W trakcie przygotowania do apostołstwa przyszli duchowni oraz osoby konsekrowane zapoznają się także z zasadami chrześcijańskiego wychowania, które winny ubogacone o najnowsze zdobycze psychologii i pedagogiki. Odpowiednia wiedza z tych dziedzin jest niezbędna dla przyszłych wychowawców, dlatego też powinni oni ze szczególną troską opanowywać wiadomości i wyrabiać w sobie umiejętności związane ze sztuką wychowania. Pomocne są

¹³⁶ PC, nr 13.

¹³⁷ Por. PO, nr 17; PDV, nr 43 i 44; KPK, kan. 245 1 i 2.

¹³⁸ Por. OT, nr 15; PDV, nr 52; KPK, kan. 251.

¹³⁹ OT, nr 16; por. PDV, nr 53; KPK, kan. 252 § 2.

¹⁴⁰ Por. PO, nr 19; PDV, nr 54 i 55; PC, nr 2 d; KPK, kan. 252 § 1 i 3.

¹⁴¹ Por. OT, nr 16; PO, nr 19.

tu bardzo liczne instytuty katolickie, prowadzące studia o charakterze pedagogicznym¹⁴².

Zdobywana w trakcie formacji seminaryjnej teoretyczna wiedza z zakresu dydaktyki i pedagogii, winna być także poparta zdobywaniem umiejętności praktycznych poprzez podejmowanie różnorodnych form praktyk duszpasterskich i innych form przeszkolenia¹⁴³. Ma to na celu rozwinięcie u przyszłych wychowawców odpowiednich uzdolnień, sprzyjających dialogowi z ludźmi, jak umiejętność ich wysłuchiwanie i otwierania serca na różne potrzeby ludzkie w duchu miłości. W ten sposób uczą się oni także korzystania z pomocy nauk i metod dydaktyczno-pedagogicznych i psychologicznych w świetle przepisów i nauki Kościoła¹⁴⁴.

Zdobyta w trakcie formacji wiedza i umiejętności winny być pogłębiane, doskonalone i dostosowywane do wciąż zmieniających się warunków współczesnego świata z uwrażliwieniem na ciągły postęp dokonujący się we wszystkich dziedzinach życia¹⁴⁵.

Poza przygotowaniem wynikającym z formacji seminaryjnej czy też zakonnej, wychowawca kapłan oraz osoba konsekrowana winien także odznaczać się gruntownym przygotowaniem z zakresu nauk świeckich, potwierdzonym odpowiednimi tytułami naukowymi. Umożliwienie takiego przygotowania jest przedmiotem troski odpowiednich przełożonych, czy to diecezjalnych, czy to zakonnych¹⁴⁶, a które to tytuły są konieczne, aby mogli oni podjąć pracę w szkole jako nauczyciele, co określają odpowiednie przepisy władzy świeckiej w poszczególnych krajach. W Rzeczypospolitej Polskiej uregulowania prawne w tym zakresie zawiera *Ustawa o systemie oświaty*, z dnia 7 września 1991 roku¹⁴⁷.

Każdy chrześcijanin, także osoba duchowna i osoba konsekrowana, zbawia się we wspólnocie i poprzez wspólnotę Ludu Bożego. Aby w pełni móc realizować swoje powołanie i posłannictwo potrzebują więc oni wsparcia ze strony Kościoła i poszczególnych jego członków.

3.4. Bóg źródłem mocy w działaniu

Wychowawcy osoby duchowne oraz osoby konsekrowane, podobnie jak i wychowawcy osoby świeckie, cieszą się ogromnym wsparciem i pomocą ze strony

¹⁴² Por. OT, nr 11; GE, nr 8; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 60; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 6 i 42; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 22.

¹⁴³ Por. KPK, kan. 258; PDV, nr 58.

¹⁴⁴ Por. OT, nr 12, 19 i 20; PDV, nr 57.

¹⁴⁵ Por. OT, nr 22, PC, nr 18.

¹⁴⁶ Por. PC, nr 18; GE, nr 8; *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 60; Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 42; *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 22.

¹⁴⁷ Por. Dz. U. 1991 r. Nr 95, poz. 425; Dz. U. 1995 r. Nr 101, poz. 504.

wszystkich członków Ludu Bożego, a w szczególności rodzin wychowanków¹⁴⁸. Doniosłą rolę w realizacji ich powołania odgrywa także, podobnie jak w przypadku wychowawców świeckich, wspólnota wychowawcza szkoły katolickiej i klimat w niej panujący¹⁴⁹. Pamiętać także należy o wsparciu ze strony wspólnoty parafialnej i innych wspólnot chrześcijańskich zaangażowanych w Kościele¹⁵⁰. Podstawowym jednak oparciem dla apostołstwa wychowawcy osoby duchownej czy też konsekrowanej, winno być jej życie wewnętrzne i łączność z Bogiem.

W Dekrecie o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* czytamy: „Żeby więc członkowie zakonów mogli przede wszystkim odpowiedzieć swemu wezwaniu do naśladowania Chrystusa i służyć Chrystusowi w Jego członkach, ich działalność apostołska winna wypływać z wewnętrznego zjednoczenia z Nim”¹⁵¹. Podobne wskazania odnajdujemy także odnośnie do życia kapłańskiego w dekretach soborowych mówiących o posłudze i życiu kapłańskim *Presbyterorum ordinis* oraz o formacji kapłańskiej *Optatam totius*¹⁵².

Kościół ofiaruje wychowawcom osobom duchownym jak również osobom konsekrowanym liczne pomoce do rozwoju swego życia duchowego. „Wśród wszystkich duchowych pomocy wyróżniają się te akty, dzięki którym wszyscy chrześcijanie karmią się słowem Bożym z dwóch stołów: Pisma świętego i Eucharystii”¹⁵³. Także owocne przyjmowanie innych sakramentów sprawowanych przez Kościół, jest ważnym umocnieniem wewnętrznym i sprzyja ich duchowemu rozwojowi, a w szczególności częsta spowiedź. Ważną pomocą jest także oferowane przez wspólnoty zakonne i diecezjalne kierownictwo duchowe oraz organizowane różnego rodzaju spotkania formacyjne i ćwiczenia duchowe¹⁵⁴.

We wspomaganiu prezbiterów i osób konsekrowanych w ich apostołstwie w szkole katolickiej ważne zadanie do spełnienia mają biskupi a w przypadku osób zakonnych także przełożeni wyżsi oraz przełożeni poszczególnych wspólnot zakonnych. Na biskupów „spada szczególnie ciężki obowiązek uświęcania swoich kapłanów; niech przeto troszczą się najusilniej o stałą formację swoich prezbiterów”¹⁵⁵.

Poza biskupami i przełożonymi, którzy niejako z urzędu są odpowiedzialni za wspomaganie swoich podwładnych w pracy apostołskiej, także i inni kapłani oraz osoby zakonne winni wspomagać tych spośród siebie, którzy podejmują re-

¹⁴⁸ Por. PO, nr 11, także KPK, kan. 211.

¹⁴⁹ Por. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 77; *La Scuola Cattolica francese*, nr 5.

¹⁵⁰ Por. *La Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, nr 70; także ChL, nr 61.

¹⁵¹ PC, nr 8.

¹⁵² Por. PO, nr 8; OT, nr 18; PDV, nr 24 i 25.

¹⁵³ PO, nr 18; por. także PDV, nr 26; PC, nr 7; DV, nr 21; KPK, kan. 276 § 2, 2°.

¹⁵⁴ Por. PO, nr 18; KPK, kan. 276 § 2, 4° i 5°.

¹⁵⁵ PO, nr 7; por. CD, nr 15 i 16; KPK, kan. 384 i 385.

alizację swojego powołania na terenie szkoły, bowiem „jedność braterska jest źródłem siły apostołskiej”¹⁵⁶.

ZAKOŃCZENIE

Niniejszy cykl artykułów miał za cel ukazanie, czym jest szkoła katolicka i na jakich zasadach ona funkcjonuje, by dać w ten sposób odpowiedź na wiele rodzących się pytań. Po wielu bowiem latach nieobecności tej instytucji w Polsce, otwarty się ponownie szerokie możliwości zaistnienia szkoły katolickiej w systemie oświaty III Rzeczypospolitej.

Podjęte rozważania miały więc za cel przybliżyć najważniejsze elementy, którymi winna się charakteryzować szkoła katolicka. Rozpoczęliśmy je od przedstawienia podstawowych założeń formalnych i organizacyjnych szkoły katolickiej. Zostały tu ukazane wymogi, jakie musi spełniać szkoła, aby mogła nosić miano „katolickiej” oraz wymogi, jakie stawia prawodawca cywilny osobie prawnej lub fizycznej pragnącej założyć jakąkolwiek szkołę. Omówione zostały także takie kwestie, jak: warunki socjalne szkoły, czyli to jak powinna wyglądać i być wyposażona szkoła, problem utrzymania się szkoły, czyli jej funkcjonowanie w sferze ekonomicznej oraz sprawa zarządzania szkołą. Wszystkie te elementy przedstawione zostały tak z punktu widzenia prawodawcy kościelnego, jak i cywilnego.

W dalszych rozważaniach został ukazany specyficzny charakter szkoły katolickiej, a więc to, w jaki sposób szkoła katolicka jest wyrazem misji nauczycielskiej Kościoła. Najpierw zostało określone miejsce szkoły katolickiej w misji Kościoła, a potem na bazie tego czym w ogóle jest szkoła, została przedstawiona specyfika szkoły katolickiej wyrażająca się w prowadzonym przez nią nauczaniu i wychowaniu. Ukazując założenia programowe oraz cele dydaktyczno-wychowawcze i wskazując na sposób ich realizacji, w naszych rozważaniach oparliśmy się przede wszystkim na wskazaniach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w tym względzie, jak i na niektórych dokumentach Kościołów lokalnych, będących odpowiedzią na konkretne rodzące się problemy w dziedzinie szkolnictwa katolickiego.

W części trzeciej rozważań, czyli w niniejszym artykule zajęliśmy się analizą osobowości wychowawcy w szkole katolickiej. Po krótkim przedstawieniu ogólnego zarysu powołania wychowawcy rozważyliśmy oddzielnie cechy charakterystyczne tego powołania w stosunku do osób świeckich, a następnie w stosunku do osób duchownych i konsekrowanych. Została tu więc ukazana tożsamość powołania osoby świeckiej, duchownej i konsekrowanej w Kościele, sposób jego realiza-

¹⁵⁶ PC, nr 15; por. także PC, nr 8; PO, nr 7, 8 i 22; KPK, kan. 275 § 1 i kan. 602.

cji na gruncie szkoły katolickiej, konieczne przygotowanie potrzebne do podjęcia tych zadań, jak i wsparcie jakim wychowawca katolicki winien się cieszyć w szeroko pojętej wspólnotcie Kościoła.

Jak zostało ukazane w powyższym cyklu rozważań, szkoła katolicka to przede wszystkim wspólnota – wspólnota wychowawcza składająca się z wychowawców, różnych pracowników działających na terenie szkoły, rodziców oraz samych uczniów, ale i coś więcej. Szkoła katolicka to wspólnota chrześcijańska, która kierując się wartościami chrześcijańskimi wypływającymi z Ewangelii, wzajemnie się ubogaca i pomaga każdemu ze swoich członków tak kształtować swoją osobowość, by mógł on osiągnąć to, co jest ostatecznym i najważniejszym celem istnienia każdego człowieka – pełne zjednoczenie z Bogiem, poprzez wypełnianie Jego woli w codziennym życiu i w ten sposób realizowanie swojego życiowego powołania.

Riassunto

L'educatore nella scuola cattolica

La realizzazione dei compiti e delle finalità della scuola cattolica dipende non solo dalle scelte delle materie insegnate e dei programmi educativo-didattici ma piuttosto dalle persone impegnate nelle scuole. Proprio gli insegnanti attraverso il loro lavoro e la propria testimonianza diventano importanti protagonisti della missione educatrice della Chiesa nelle scuole. L'articolo presentato è una prova di presentazione della persona dell'educatore nella scuola cattolica nella luce del canone 803 § 2 CIC/1983 e degli altri documenti della Chiesa. La riflessione dell'autore parte dal commento sulla vocazione e sull'identità del educatore per passare poi ad evidenziare gli elementi indispensabili nella loro preparazione professionale scolastica. In seguito, viene trattato il problema del aiuto offerto agli educatori da parte della Chiesa.

Parlando della vocazione del educatore l'autore comprende e si occupa del problema da due punti di vista cioè come la vocazione dei laici e la vocazione degli religiosi e delle persone consacrate.

(tłum. A. Balcerzak SDB)